

Kamusal Alanların Mekân Kalitesi ve Salgın İlişkisi: Covid-19 ve Etkileri

Ece Varol^a, Ahmet Melih Öksüz^b

^aMimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, ecseyhanvarol@gmail.com

^bMimarlık Bölümü, Mimarlık Fakültesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, m_oksuz@ktu.edu.tr

Özet

İnsanların diğer canlı türleriyle birlikte yaşama biçimleri, kentlerdeki sağlık düzenlemelerinin yetersiz oluşu, konutlarındaki sağlıksız mekan düzenlemeleri gibi pek çok sebepten ötürü insanlık tarihi boyunca yaşanan çok sayıda salgın, kentlerdeki mekan kullanım biçimlerini etkilemiştir. Yaşanan salgınlar sonrası ise mevcut konut stokları yenilenmiş, kullanılan malzemelere yenilikler getirilmiş ve daha sağlıklı kentler yaratabilmek adına yeni yapıların üretildiği görülmüştür. Bununla birlikte kentlerdeki modern kentsel sanitasyon sistemlerinin kurulması, kalabalık gecekondolu mahalleri ile kentlerin ve sokakların temizliğine dair alınan önlemler gibi kent ölçeğinde de pek çok düzenlemeler yapılmıştır. Çin'in Wuhan kentinde 2019 Aralık ayında meydana gelen ve bir küresel salgın olma niteliği taşıyan Covid-19'un kentler üzerinde kalıcı etkiler bırakacağı düşünülmektedir. Yaklaşık son 2 yıldır 'yeni normal' olarak adlandırılan bir yaşam düzenine adapte olmaya çalışan kent kullanıcıları bu salgının ekonomik, sosyal, fiziksel ve psikolojik olarak yarattığı etkilerle karşı karşıya kalmıştır. Özellikle toplumsal birliğin güçlendirildiği, bireylerin birlikte sosyalleşebildikleri çok çeşitli etkinlikler sunan ve farklı kültürel toplulukları bir araya getiren bir odak noktası olan kamusal alanların kullanımını ciddi ölçüde değiştirmiştir. Kentlerin merkezleri, oluşabilecek insan kalabalığı nedeniyle denetimli şekilde kullanıcıya açılmış ve kentsel mekânda bulunabilecek kişi sayısının sınırlandırılması yollarına gidilmiştir. Dolayısıyla kentsel alanın alışılmış kullanım biçimlerinin değişmeye başlamasıyla mekân kalitesinin de bu durumdan etkileneceği düşünülmektedir. Çalışmanın literatür kısmında kamusal alanda Covid-19 pandemisinin yarattığı etkilerden incelendikten sonra kamusal alanda mekan kalitesinden bahsedilecektir. Bir inceleme çalışması olan bu çalışmanın amacı; yaşanan Covid-19 salgınının kamusal alanda gündelik yaşam üzerine yarattığı etkilerle birlikte PPS'in (Project for Public Spaces) kamusal alanın mekan kalitesi için belirlediği dört parametre (erişim ve bağlantılar, konfor ve imaj, kullanım ve aktiviteler ve sosyalleşme) üzerinden yaşanan değişimlerin literatürden bir değerlendirmesinin sunulmasıdır. Dört farklı parametre üzerinden Covid-19 pandemisinin kentlerdeki mekân kullanımlarında yarattığı değişimlerin mekân kalitesine etkisi çalışmanın bulgularını oluşturmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında insan kalabalıklığı ve toplu kullanımlarla zihinlerde yer eden kamusal mekânların, yaşanan salgın sonrasında kullanım biçimlerinin değişimleri literatürden örnekler ve seçilen parametreler üzerinden değerlendirilerek tartışılacaktır. Bu yönüyle çalışmanın kentsel mekân kalitesine salgının yarattığı değişimleri vurgulaması açısından sonraki çalışmalara ilham kaynağı olabileceği düşünülmektedir. Gelecek çalışmalarda, seçilecek kent veya farklı parametreler üzerinden mekân kalitesi değerlendirmeleri yapılarak literatüre katkı sunulabilir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, küresel salgın, Covid-19, kamusal alan kalitesi.

The Relationship between Space Quality of Public Spaces and the Pandemic: Covid-19 and its Effects

Abstract

Many pandemics throughout human history have affected the use of space in cities due to many reasons such as the way people live with other living species, the unhealthy space arrangements in their houses, and the inadequate health regulations in cities. After the pandemics, the existing housing stocks were renewed, innovations were brought to the materials used, and it was seen that new buildings were produced in order to create healthier cities. In addition, many regulations have been made at the city scale, such as the establishment of modern urban sanitation systems in cities, the precautions taken for the cleaning of crowded slums and cities and streets. It is thought that Covid-19, which occurred in Wuhan, China in December 2019 and is a global pandemic, will have lasting effects on cities. Urban users, who have been trying to adapt to a life order called the 'new normal' for the last 2 years, have faced the economic, social, physical and psychological effects of this pandemic. In particular, the use of public spaces, which is a focal point that strengthens social unity, offers a wide variety of activities where individuals can socialize together, and brings different cultural communities together, has changed significantly. The centers of the cities were opened to the users in a controlled manner due to the possible crowding of people and the ways of limiting the number of people in the urban space were taken. Therefore, it is thought that the quality of the space will be affected by the change in the habitual use of the urban area. In the literature part of the study, after mentioning the effects of the Covid-19 pandemic in the public area, the quality of the space in the public space will be mentioned. The aim of this study, which is a review study, is; along with the effects of the Covid-19 pandemic on daily life in the public space, the changes experienced through the four parameters (access and connections, comfort and image, uses and activities and socialization) determined by PPS (Project for Public Spaces) for the quality of the public space can be found in the literature. submission of the assessment. The effects of the changes created by the Covid-19 pandemic on the use of space in cities on the quality of space through four different parameters constitute the findings of the study. In the conclusion part of the study, the changes in the usage patterns of the public spaces, which are in the minds with the crowd of people and collective use, after the pandemic will be discussed by evaluating the examples from the literature and the selected parameters. In this respect, it is thought that the study can be a source of inspiration for future studies in terms of emphasizing the changes created by the pandemic on the quality of urban space. In future studies, it is possible to contribute to the literature by evaluating the quality of the place to be selected on the basis of the city or different parameters.

Keywords: Public space, global pandemic, Covid-19, public space quality.

1. GİRİŞ

Kentler, içinde yaşadığı bireylerin sosyalleşebildikleri, farklı sosyal ve kültürel sınıfa ait nitelikler taşıyan çok çeşitli insan grubunun buluşma noktalarıdır. Kamusal alan ise kültürel boyutun kent içinde tüm kesimlere (yerli halk ve konuk açısından) görünür kılındığı ve kentin kimliğinin yansması olan alanlardır (Oktay, 2011). Kentte yaşayan birey, gündelik hayatını sürdürürken, sosyo-kültürel yaşantısı içindeki aktivitelerini kentin kamusal mekânlarında sürdürür. Bu kamusal mekânlar; sokaklar, avlular, meydanlar, parklar gibi pek çok mekânı içinde barındırır.

Kamusal alanın mekân kalitesi, bir kentin kimliğini oluşturmada önemli bir role sahiptir. Kentin boşlukları, insanların bir araya geldiği yerler olup, birey ve toplum arasındaki iletişimi

güçlendirir. Kentsel doluluk ve boşluklar arasındaki ilişkinin iyi tanımlandığı durumda, mekânsal ilişkiler de başarıyla kurgulanır. Bu boşlukların iyi tanımlanmadığı durumda kayıp ve kullanımsız mekânlar oluşmaktadır (Erdönmez ve Akı, 2005). 2019'da düzenlenen Marmara Urban Forum (MARUF)'un kapanış oturumunda İlhan Tekeli, günümüzün önemli bir konusu olan kamusal mekânı, güvensizliği gidermenin, birbirini sevmenin, birbirine güven duymanın mekânı yaratmak olarak betimlemektedir. Çok yönlü sonuçları olan kamusal alanın ele alış biçimi derinliğine olmalıdır (Tekeli, 2019). İnsanların kendileriyle özdeşleştirdikleri, içinde bir bütünün parçasıymış gibi hissettikleri ve sevgiyle hatırladıkları mekânlar, muhtemelen onlar için yaşam kalitesi iyi mekanlardır (Mazumdar, 2007). Dolayısıyla kamusal mekânlar, kente kapladıkları fiziksel hacimlerinin yanı sıra, içinde bulunan kişiler için yaratabileceği pozitif duygular da düşünülerek sahip olduğu tüm potansiyelleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

Tarihsel süreç içerisinde yaşanan ekonomik gelişmeler, kültürel ve teknolojik değişimler, salgınlar gibi pek çok faktörün etkisi kentlerin planlanması sürecini etkilemiştir. Yaşanan salgınların kentsel mekân kullanımını ve toplumsal hayattaki işleyişi değiştirdiği görülmektedir. Sağlıklı bir yaşam için, iç mekan ölçeğinde; yapılarda kullanılan malzemelerin yeniden değerlendirilmesi, mekânların sahip oldukları boyutları ve pencerelerin oranlarının neler olması gerektiği gibi pek çok konu gündeme gelmiştir. Kentsel ölçekte de modern kentsel sanitasyon sistemlerinin kullanıldığı, sokakların düzenli olarak temizlendiği, sokak genişliklerinin yeniden düşünüldüğü ve ilk kez halk sağlığı yasaları çıkartıldığı görülmüştür. Bu anlamda geçmişte yaşanan salgınlar hem tekil yapı hem de kentsel ölçekte pek çok değişimi beraberinde getirmiştir. Yaşanan Covid-19 pandemisinin de diğer salgınlar gibi kentler üzerinde kalıcı izler bırakacağı yönünde düşünceler bulunmaktadır. Bu etkilerin iç mekan kullanım biçiminden bir kentin kullanımına kadar aslında insanla ilgili olan her mekan ölçeğinde kendisini göstermesi beklenmektedir. Özellikle insanların toplu ve kalabalık olarak yakın temas halinde bulunduğu kamusal alanların salgın süresince kullanımlarının daha köklü biçimde değişebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle çalışma öncelikle kamusal alanların Covid-19 sürecindeki değişimi üzerine odaklanmıştır.

Çalışma bir inceleme çalışması niteliğinde olup, kamusal alandaki mekân kalitesi parametreleri üzerinden yaşanan Covid-19 pandemisinin etkilerinin sorgulanmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda yapılan okumalar neticesinde yaşanan salgın süresince PPS'nin (Project for Public Spaces) belirlediği dört parametrenin (erişim ve bağlantılar, konfor ve imaj, kullanım ve aktiviteler ve sosyalleşme) kentlerdeki etkileri, dünyadan örnekler üzerinden incelenmiştir. Bu örnekler, yaşanan salgın süresinde kamusal mekân kullanımlarına dikkat çekmesi açısından seçilmiştir. Çalışma, kamusal mekânın kalitesinin yaşanan bu küresel salgından etkilendiği yönler üzerine genel bir çerçeve sunmayı hedefleyerek, gelecek çalışmalar için farklı kentler ve parametreler üzerinden farklı çalışmaların yapılabileceğini önermektedir.

2. KAMUSAL MEKÂN VE COVID-19 PANDEMİSİ

Salgın/bulaşıcı hastalıklara dünyada 3-4 milyar yıl önce ilk oluşan ve mikroorganizma olarak isimlendirilen mikroskobik canlılar neden olmaktadır. Günümüzdeki tıp bilgisiyle hangi mikroorganizma ve virüslerin hangi hastalıkları yarattıkları bilinmektedir. Covid-19 salgınının geçmişteki salgınlara göre çok daha hızlı yayılım göstermesi, bu hastalığı herhangi bir semptom geçirmeden atlatan kişilerden (asemptomik hasta) kaynaklı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla bu salgındaki yayılımın denetim altına alınabilmesi için toplumun tümüne ilişkin bir izolasyon/karantina tedbirleri alınması gerekmektedir (Tekeli, 2020).

Covid-19 pandeminden önce geçmiş salgınların kentler ve kamusal mekanlar üzerinde bir takım dönüşümler yarattığı bilinmektedir. Özellikle kentin yasalarında ve kimliğinde köklü değişimler yaratan M.Ö.430'daki Atina vebası, Avrupa'daki toplumların sınıf ayrımları arasındaki güç dengelerini değiştiren Orta Çağ'daki Kara Ölüm, 1.Dünya Savaşı'nın bitmesine

sebeplendiği düşünölen 1918 tarihli İspanyol Gribi gibi salgınlar nedeniyle dünyada ulusal ve küresel olarak yaşayış biçimleri değışmiş ve salgınlar kent yaşamında önemli izler bırakmıştır (Özcü ve Atanur, 2020). 1855 yılında Çin'deki üçüncü veba pandemisinin fareler kaynaklı etkilerinden kurtulmak için kentteki atık su borularından kapı eşikleri ve bina temellerine kadar pek çok malzemenin kullanımında değışim içine girildiği bilinmektedir. 19.yy da etkili olan kolera salgını ile kentlerde kanalizasyon sistemleri oluşturulmuş, yollar daha geniş ve düz planlanmış, kentteki nüfusunun dengeli dağılımının önemi ortaya çıkmış ve modern kentler bu biçimiyle şekillenmiştir. 2020 Nisan ayında Marmara Belediyeler Birliği (MBB) Şehir Politikaları Merkezi tarafından düzenlenen "Kentleri Dönüştüren Salgınlar" temalı çevrimiçi konuşma dizisinin ikinci programında Dr. Pınar Erkan geçmişte yaşanan salgınların pek çok yönüyle kentleri biçimlendirdiğine vurgu yaparak, sıhhi ve tıbbi birçok yeniliğin bu süreçte keşfedildiği ve geliştirildiğini de belirtmektedir (Erkan, 2020). Londra'da kolera sonucu, Thames nehri çevre düzenlemesi ve Paris'in bugünkü şehir planının oluşumunda yaşanan salgınların etkileri görölmektedir. Daha geniş sokakların oluşturulması, kent ve konut ölçeğinde düzenlemeler yapılması, uygun kanalizasyon sistemi kurulması gibi önlemlerin sağlıkçı akımın da etkisiyle birlikte salgın sonrası kentlerin planlanmasında rol oynadığı söylenebilir.

Covid-19 pandemisiyle birlikte kamusal mekânların tıpkı geçmişte yaşanmış salgınlar gibi bu durumdan etkilendiği görölmektedir. Sipahi (2020), özellikle kamusal yapıların ve insan nüfusunun çok yoğun olduğu kentlerdeki tasarım stratejilerinin, insan sağlığını doğrudan etkileyebileceğine vurgu yapmaktadır. Yaptığı çalışmasında, Covid-19 etken virüsünün kamusal mekânlarda bulaş olasılığını azaltacak önlemleri yapısal, donanımsal ve operasyonel düzenlemeler olarak sınıflandırmıştır. Covid-19 pandemisi ile kamusal mekanların kullanımının da azaldığı görölmektedir. İnsanların yakın temasta ortak kullandıkları kamusal mekanları daha zorunlu hallerde kaldıkça kullandıkları düşünölmektedir. Covid-19 salgını sırasında, Nisan ayında 2023 katılımıyla çevrimiçi olarak yapılan bir araştırma ile kamusal alan kullanımı hakkında şaşırtıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ön çalışma olarak tanımlanan bu araştırmaya göre, katılımcıların %35'i zorunlu haller dışında kamusal alanları hiç kullanmadıklarını belirtmiştir. Bunun nedenini yaşanan pandemi sürecinde kentlerdeki kaldırımların fiziksel mesafeyi koruma noktasında yetersiz olması, evlerinde bakmaları gereken yaşlıların varlığı ve yapmaları gereken işleri olmalarından dolayı kamusal mekânı kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Mahalle sokaklarından ve kaldırımlardan yerel parklara ve ön cephelere kadar uzanan, bir zamanlar yalnızca geçilip devam edilen kamusal mekanların artık özellikle enfeksiyon riski yüksek kişiler için güvenli mesafede egzersiz yapmak, rahatlamak ve sosyalleşmek için uygun mekanlara dönüştüğu belirtilmektedir (Gehl, 2020). Bu durumda mevcut kamusal alanlarının mekansal niteliklerinin Covid-19 pandemisi süresince mekânı kullanıp kullanmama durumunu etkilediği çıkarımı yapılabilir. İnsanların salgınla beraber sosyalleşmeye devam edebildikleri, diğer insanlarla aralarındaki fiziksel teması koruyabildiği ve bulaş riskini en aza indirgeyen kullanımlar sunan kamusal alanların önemi bu süreçte ön plana çıkmıştır.

Şekil 1: Pandemi süresince kamusal mekan kullanım sıklığı (Gehl, 2020, uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

Yaşanan salgınla beraber gündelik yaşamdaki insan ve mekan ilişkileri her ölçekte yeniden tanımlanmıştır. Evle daha yoğun ve yakın bir bağ kurulup, ev dışında gerçekleştirilen etkinliklerin çoğu eve taşınmış, insanlarla paylaşarak kullanılan mekanlarda geçirilen süre azalmış, askıya alınmış ve kısıtlanmıştır. Mekan kullanım biçim ve süreleri köklü değişimlere uğramıştır (Güzer, 2020). Salgınla birlikte fiziksel mesafe kuralına uyma endişesiyle mevcut kamusal mekanların boyutları yeniden düşünülmektedir. Mesafenin korunamadığı kaldırımlar, birbirine yakın yerleştirilmiş kentsel mekan donatıları gibi nedenlerle virüsün bulaş riskinin aslında kapalı bir mekana göre daha az olduğu kamusal mekanların da kullanım biçimleri etkilenmiştir. Bunlar; kamusal mekanda kişi kullanımında sınırlandırmalar, kullanıcılar arasındaki fiziksel mesafeyi koruma biçimleri, kamusal mekanda kültürel hayatın sürdürülmesi, kamusal alanlardaki kapalı mekanların açık mekanlara yayılımı ve bu süreçte kamusal mekan kullanımlarına dair radikal fikirleri içeren örnek çalışmalar olarak çeşitlendirilebilir.

Türkiye'deki büyük kentlerdeki kamusal alanların dereceleri en çok etap kamusal alanların erişiminin sınırlandırılması ve kapanması ile hissedilmiştir. Öncelikle iş yerleri kısmi kapanmış, sonrasında 'yarı kamusal' alanlar olarak alışveriş merkezleri kapanmıştır. Ardından parklar, yürüyüş yolları, doğal alanlar gibi yeşil alanların kullanımına sınırlandırmalar getirilmiştir. Bu süreçte gözetimden uzak ve daha kamusal yerler olan sokaklar kapatılmamıştır. Ancak insanların hava değişimi almak amacıyla bir bahane yaratıp, dışarı çıkmaları nedeniyle sokağa çıkma yasakları getirilerek sokaklar da kapanma sürecine dahil olmuştur. Kamusal alanlarda insan sayısında ciddi oranda azalmalar, kaldırımlarda karşılaşmaların önüne geçmek adına birbirinden uzak yürümeye çalışan insan görüntüleri etkin olmuştur. İnsanların birbiriyle göz teması dahi kurmak istemediği, çocukların taşıyıcı olabileceği şüphesiyle temastan kaçınıldığı bir toplumsal yaşam sürdürülmeye başlanmıştır (Özuduru, 2020).

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgınının kamusal alan tasarımlarını, mekan algısını, kullanım ve yönetimini nasıl etkileyeceği hala tam olarak bilinmemektedir. Ancak yaşanan bu mevcut krizi olumlu bir yönde çözmeye çalışmak yararlı bir yaklaşım olacaktır. Sağlıklı ve başarılı kamusal alanların, içinde yaşayan insanlara sundukları pozitif etkiler eskisinden daha çok konuşulmaktadır. Dolayısıyla bu süreç, ileriki yıllarda otorite ve planlamacıları bu konuda kararlar almaya teşvik edebilir. Kamusal alanların yaşanan salgın sonrası kentlerde sosyalleşme, toplum inşası ve kimlik oluşumu konularında yadsınamaz bir rolü olacağı beklenmektedir (Özcü ve Atanur, 2020).

3. KAMUSAL ALANDA MEKAN KALİTESİ

Kamu sözcüğü birinci anlamıyla Türk Dil Kurumu'na göre 'halk hizmeti gören devlet organlarının tümü', kamusal alan ise 'kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer' şeklinde tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2021). Kamusal alanlar, kent dokusunda yer alan, içinde insanların özgürce hareket edebildikleri, gündelik hayatlarını sürdürüp, sosyalleştikleri mekanlardır. Kentin fiziksel yapısı hakkında veriler sunduğu gibi toplumun sosyal dokusu hakkında da fikirler vermektedir. Sokaklar, meydanlar, parklar, avlular gibi herkesin kullanımına açık olan yerler kamusal alanlardır (Saylan ve Erdönmez Dinçer, 2017). Kentlere ve kentsel yaşama 'yapısalcı bir yaklaşım' öneren Mazumdar (2007)'a göre, işlevsel ihtiyaçlar kadar, daha derin duygusal, sembolik ve bağlanma gereksinimlerini de karşılayan anlamlı mekanlar yaratılması yüksek kaliteli bir toplum yaşamına sahip olma noktasında önem taşımaktadır.

Kentte ortak kullanılan mekanların niteliğiyle kent hakkında çıkarımlar yapılabilir. Bu mekanlar yerel kültürü ve içinde geçirilen zamanı yansıtan kent halkının bir aynası gibidir. Bugünkü anlamda kentin kalbi olarak nitelendirilebilecek olan özellikle kent merkez bölgeleri, daha çok ticari işlevlerin yoğunlaştığı bölgeler olmuştur. Kentte yaşayan kişiler için kültürel, sanatsal, ticaret ve entelektüel kaynaşmanın bir merkezi olabilmesi adına bu mekanların nicel ve nitel özellikleriyle ilgili bilinç ve duyarlılık geliştirilmelidir (Oktay, 1999). Özellikle kültürel ve sosyal gelişimin belleğini de saklayan bu alanlar, sosyal ve ekonomik baskılarla beraber, bir takım değişimler içine girmiştir. Kamusal alandaki bu gibi değişimler, fiziki mekan olarak giderek azalma, ticari ve geleneksel kamusal alanların bozulması şeklinde değerlendirilebilir (Gökgür, 2018). Özellikle günümüz pandemik koşullarında, temiz hava ve kentsel alanlardaki sosyalleşme ihtiyacıyla beraber, açık kamusal alanların mekan kalitesine uygunluğunu önem kazanmaktadır (Zafer ve Erdönmez, 2021). Dolayısıyla yapı dış yüzeyleriyle sınırlandırılan ve tanımlanan, içinde kentte yaşayanların gündelik hayatını ve sosyal aktivitelerini gerçekleştirdiği, beraber aktivite yapabildikleri, kaynaşabildikleri, fiziksel ve sosyal sağlık noktasında bireye katkılar sunan, kentin fiziksel, sosyal, kültürel yapısı hakkında çıkarımlar sunan kentin kamusal alanlarının kalitesi orayı kullanan kişiler üzerinde etkilidir (Varol, 2018).

Şekil 2: Kamusal Alanda İnsan İlişkileri (Soldaki: Floransa, Sağdaki Siena, İtalya, Yazarın kişisel arşivi, 2014)

Başarılı kentsel mekanlar, birbirleriyle örtüşen veya geliştirilebilen ortak özelliklere sahip olma eğilimindedirler. Bunlar kentsel tasarımın amaçları olan; karakter ve kimlik, süreklilik ve kapalılık, erişilebilirlik, okunabilirlik, uyarlanabilirlik, çeşitlilik ve kentsel mekan kalitesidir. Bir kentsel mekanın kalitesinin değerlendirilebilmesi için kentsel mekanda kalite parametrelerinin detaylı olarak irdelenmesi gerekmektedir (Tutkun, 2018). Whyte'e göre

başarılı bir kamusal alanın dört temel niteliği bulunmaktadır. Bunlar; ulaşılabilir olmaları, insanların çeşitli aktivitelerde bulunmaları, mekanın konforlu ve iyi bir imajının olması ve sosyal faaliyetleri destekleyen, samimi, insanların birbiriyle buluşarak daha fazla sosyal etkileşimin sağlandığı mekanlar olmasıdır. Whyte gibi birçok araştırmacı da kamusal alanların en temel özelliklerinden birini ‘sosyal etkileşim ve aktivitelere uygun’ olmaları olarak tanımlamaktadır (Uzğören ve Erdönmez, 2017). Bir kamusal mekanda oturulacak yer ve toplanma noktalarının eksiklikleri, zayıf giriş noktaları ve görsel olarak erişimi olmayan mekanlar, işlev eksiklikleri, yoğun araç kullanımı ve uygunsuz konumlanan toplu taşıma durakları, kamusal mekanı tanımlayan yapı yüzeylerinin boş duvarla çevrili olması sıklıkla görülen ve kamusal mekanları başarısız kılan tasarıma ilişkin sorunlardan başlıcalarıdır (Erdönmez ve Çelik, 2016).

Kamusal alanda mekan kalitesinin ölçülebilmesi için Nasar, Gehl, PPS (Project for Public Spaces), Roger Tym&Partners gibi pek çok grup farklı parametreler belirlemiştir. Amerika Birleşik Devletleri merkezli teknik yardım, araştırma, eğitim, planlama ve tasarım önerileri sunan ‘‘Kamusal Mekanlar için Proje Şirketi’’ PPS, (Project for Public Spaces Inc.) 1000’den fazla kamusal alanda yapmış olduğu araştırmaları sonucunda başarılı bir kamusal alanın dört temel işleve sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Bunlar: Erişim ve bağlantılar; amaç ve aktiviteler; rahatlık- imaj ve sosyalleşmedir. (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009).

Şekil 3: Başarılı bir kamusal alanın ölçütleri, PPS (URL-1, uyarlanarak yazar tarafından hazırlanmıştır)

Çalışma kapsamında başarılı bir kamusal alanın mekan kalitesi için PPS’in belirlediği parametreler (Erişim ve bağlantılar, konfor ve imaj, kullanım ve aktiviteler ve sosyalleşme) üzerinden kamusal mekan kullanımlarına etki eden Covid-19 salgınının günümüz kamusal mekan kullanım örnekleri üzerinden değerlendirmesi yapılmaktadır. Özellikle mekan kalitesi açısından hangi noktalarda salgının daha fazla değişimler yarattığı üzerine tartışılmaktadır.

3.1. Covid-19 ve Kamusal Alanda Erişim ve Bağlantılar

Bir yerin erişilebilirliği, hem görsel hem de fiziksel olarak çevresiyle olan bağlantılarına göre değerlendirilebilir. Başarılı bir kamusal alana erişmek kolaydır. Mekanı sınırlayan yüzeylerin biçimi de güvenlik açısından yürümeyi konforlu hale getirmektedir. Erişilebilir alanlar toplu taşıma için de uygundur. PPS'ye göre bir kamusal alanda erişim ve bağlantılar hakkında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar:

- Alan uzaktan görülebiliyor mu?
- Kamusal alan ve bitişik binalar arasında iyi bir bağlantı var mı? Yoksa boş duvarlarla mı çevrilmektedir? Bitişik binaların sakinleri alanı kullanabiliyor mu?
- Kaldırımlar komşu alanlara kadar ilerliyor mu?
- Alan, özel ihtiyaçları olan insanların kullanımı için uygun mu?
- Kamusal alandaki araç ve yaya yolları insanları gerçekten gitmek istedikleri yere götürüyor mu?
- İnsanlar kamusal alana ulaşmak için çeşitli ulaşım seçeneklerini (otobüs treni, araba, bisiklet vb.) kullanabilir mi?
- Toplu taşıma durakları kütüphaneler, postaneler, park girişleri vb. gibi hedeflerin yanında uygun bir şekilde konumlandırılmış mıdır?

Kamusal alanda mekan kalitesi parametrelerinden kentlerdeki erişim ve bağlantılar

Covid-19 salgını ile bir takım değişimler içine girmiştir. Pek çok kentte özellikle yaya hareketleri azalmış ve trafik pek çok noktada yavaşlatılmıştır. Kentlerin bazı noktalarında insanların güvenle yürüyebilmesi, bisiklete binmesi ve koşabilmesini teşvik etmek için trafik hacmini ve hızının azaltılması önerileri hayata geçirilmiştir. Özellikle salgın süresince sokakları zihinsel, fiziksel ve immünolojik sağlığın anahtarı olarak tanımlayan NACTO, Sokakların yaşanan bu salgın karşısında nasıl olanaklar yaratabileceğini gösteren “paylaşımlı, yavaş, açık ve ferah sokak” gibi alternatif sokak tasarım rehberleri yayınlamıştır (NACTO, The National Association of City Transportation Officials, 2020).

Şekil 4: Salgın süresince sokaklarda trafiğin yavaşlatılması (NACTO, 2020)

Yaşanan salgınla birlikte çoğu yerel yönetim politikaları özellikle kentlerde sürdürülebilir hareketliliğe ilişkin devam eden eylemlerin gelecekteki kentsel hareketliliği şekillendireceği düşüncesi ile derinlemesine politikalar, yaklaşımlar ve önlemler önermektedir. Özellikle kaybedilen zamanı telafi etmek, kentsel ulaşımı hızla karbonsuzlaştırmayı ve kentteki yaya hareketini bisiklet ve yürüyüş olarak geliştirmeyi hedefleyen farkındalık projeleri hayata geçmeye başlamıştır (Barbarossa, 2020).

Şekil 5: Salgın süresince Milan'da yeni bir yürüme ve bisiklet yolu önerisi (Barbarossa, 2020)

Covid-19 salgınının dünyanın kentsel ulaşım sistemlerinde yarattığı değişimler üzerinde pek çok çalışma yapılmaktadır. Teixeira ve Lopes, New York kentinde yapmış oldukları çalışmalarında koronavirüsün dünyanın kentsel ulaşım sistemlerindeki yarattığı değişimlerin verilerini incelerken, New York'da metro sisteminde yolcu sayısında % 90'lık bir düşüş varken, bisiklet paylaşım sistemlerinde % 71'den daha az bir düşüş olduğunu, dolayısıyla bu süreçte bisiklet paylaşım sistemlerinin kullanımlarının ön plana çıktığını vurgulamaktadırlar (Teixeira ve Lopes, 2020). Kamusal alanın kullanımı ve yoğun hareketlilik, toplu taşımadaki sağlık riskleri ile ilişkilendirildiğinden, kamu yetkilileri kullanımların sınırlandırılması yoluna gitmiştir. Özel araçların kullanımının artması, kentte geçici yayalaştırmalar, bisiklet ağlarının geliştirilmesi ve bazı yolların kapanması gibi mikro hareketlilik önlemlerinin uygulanması gibi kayda değer bir değişim yaratmıştır (Gutiérrez, 2020).

Salgın süresince trafiğin akışında meydana gelen değişimlerden ötürü, sokakların yeniden bu anlamda düzenlendiği görülmektedir. Araçların hızlarını düşürmeleri veya yayaların kontrollü hareketleri için pek çok ayırıcı malzeme ve zeminde uyarıcı işaretlerin yapıldığı görülmektedir.

Şekil 6: Salgın süresince araç ve yaya hareketleri için uyarıcı elemanlar/tabelalar (Nacto, 2020)

Covid-19 salgını ile trafiğin yoğunluğunu azaltmak ve fiziksel mesafeyi korumak adına bisiklet ve yayalar için yürüyüş yolları oluşturulması önem kazanmıştır. Pandemi sonrası kaldırımların genişletilmesi, var olan bisiklet yollarının geliştirilmesi ve yaya erişilebilirliğinin desteklenmesi gerekmektedir. Kamusal mekandaki yapı girişlerinde insan kalabalıklığının önlenmesi için 1,5 m kuralına uygun işaretlemeler eklenmiştir. Pandemi sonrası tasarlanacak yerlerde buna uyum sağlamak adına daha fazla alan eklenmesi de söz konusu olabilir (Özcü ve Atanur, 2020). Salgınla beraber kamusal mekanda daha önce bir sorun oluşturmayan ‘kalabalıklık’ kavramı düşünölmeye başlanmış ve bu mekanları kullanan kişi sayısına sınırlandırmalar getirilerek denetimli girişler sağlanmışır. Bir kamusal alanda bulunacak kişi sayısı fiziksel mesafe kurallarına göre belirlenip, mekana denetimli ve kontrollü olarak kullanıcı giriş-çıkışları

sağlanmıştır. Böylece ortaya çıkabilecek olan kalabalıklık durumu önlenip, kullanıcıların birbirinden daha uzak kalarak kamusal alanda bulunmaları sağlanmıştır.

Şekil 7: Kamusal Alanda Denetimli Giriş-Çıkışlar, İstanbul (Soldaki Fotoğraf: URL-2, 2020, Sağdaki Fotoğraf: URL-3, 2020)

Covid-19 sonrası için park kullanımı açısından kent kullanıcılarının açık alana kolayca erişebildiği, parkların ve doğa ile temasın hayati önem taşıdığı anlaşılmıştır. Açık alanda fiziksel mesafenin korunabilmesi adına kişi başı yeşil alanın 7-10 m² olmasının uygun olduğu belirtilmektedir (Türkoğlu, 2020).

3.2. Covid-19 ve Kamusal Alanda Sosyalleşme

Sosyalleşme kamusal alanlarda başarılması kolay olmayan ancak önemi göz ardı edilemeyecek bir özelliktir. İnsanlar, tanıdıklarıyla selamlaştıkları, yabancılarla etkileşim kurarken rahat hissettikleri ve sosyal aktivitelerini teşvik eden yerlere daha güçlü bir bağlılık hissi geliştirme eğilimindedirler. PPS'ye göre bir kamusal alanda sosyalleşme hakkında dikkat edilmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bunlar:

- Bu alan arkadaşlarla buluşmada tercih edilen bir alan mı, yoksa karşılaşılan bir alan mı?
- İnsanlar grup halinde bulunuyorlar mı, birbirleriyle konuşuyorlar mı?
- İnsanlar birbirlerini yüzlerinden mi isimlerinden mi tanıyorlar?
- İnsanların alanın özellikleriyle ilgili gururla diğer arkadaşlarına göstereceği noktalar var mıdır?
- İnsanlar gülümsüyor ve birbirleriyle göz teması kuruyorlar mı?
- Kullanıcılar burayı düzenli ve tercihe göre kullanabiliyor mu?
- Kullanılan topluluğu yansıtan bir yaş ve etnik grubun çeşitliliği var mıdır?
- İnsanlar gördüklerinde çöpleri toplama eğiliminde midir?

Salgın süresince kamusal alan kullanımına getirilen kısıtlamalarla beraber çok sayıda insanın beraber olarak yaptıkları etkinliklerden düğün, kutlamalar, anmalar gibi sosyal etkinlikler iptal edilmiştir. Bu süreçte sinema, tiyatro ve eğlence mekanları da kapalı alanlarda kalabalık bulunmanın virüsün bulaş riskini artırdığından ötürü kapatılmıştır (Özden, 2021). Covid-19'un çıktığı ilk zaman diliminde önlem amaçlı olarak engellenen çoğu kullanımlar zaman içerisinde esnetilerek insanların sosyalleşmesi ve kentteki ticari faaliyetlerin canlanması adına tedbirler alınarak yeniden gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Covid-19 pandemisiyle birlikte insanların bireysel veya grup halinde ve daha uzun süreli kullandıkları kamusal mekanları, yalnızca bir yerden bir yere ulaşma amaçlı ve kısa süreli kullandıkları görülmektedir. Dünyanın pek çok kentinde insan kalabalıklığı ve sosyalleşme ile hatırlanan pek çok kamusal mekan bu süreçte ıssızlaşmış ve yoğun kullanımı azalmıştır.

Şekil 8: Covid-19 öncesi ve sonrası kamusal alanda sosyalleşme, Israels Plads, Kopenhag, 2018-2020, (Gehl, 2020)

Covid-19 pandemi süresince kentte kültürel, dini veya sivil toplanmalar için açık alanda yer kazanmak amacıyla sokakların araç erişimini tamamen veya kısmi olarak kısıtlama önerileri getirilmiştir. Bu gibi kullanımlar için uygun uygulama yerleri olarak; düşük hacimli konut ağırlıklı sokaklar, dar yollar, yayalaştırılmış sokaklar, ticaret ağırlıklı sokaklar veya toplu taşımasız diğer koridorlar, düşük taşıt hacimli, çok şeritli sokaklar, kamuya ait park yerleri ve açık hava garajları örnek olarak verilebilir (NACTO, 2020).

Şekil 9: Covid-19 sonrası Adjame’de fiziksel mesafeli bir dini ibadet töreni (Nacto, 2020)

3.3. Covid-19 ve Kamusal Alanda Kullanım ve Aktiviteler

Kamusal bir alanın çeşitli aktiviteler için uygun olması temel bir yapı taşı olarak değerlendirilebilir. Etkinlikler, insanların alanı ziyaret nedeni olarak orayı diğer yerlere göre özel ve benzersiz kılabilir. PPS, kamusal bir alanda kullanım ve aktivitelerin değerlendirilmesinde bazı ilkeler belirlemiştir: Bunlar şu şekilde özetlenmektedir:

- Aktivite çeşitliliği olması

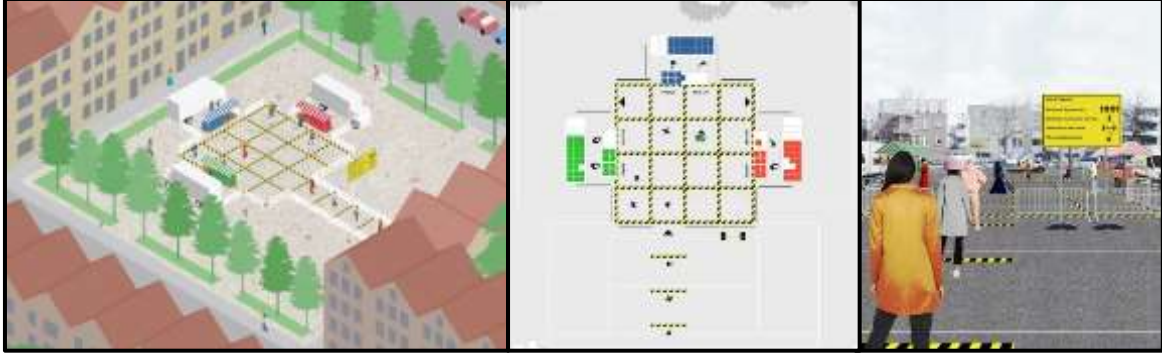
- Kadın ve erkek kullanımı arasında iyi bir denge olması
- Farklı yaşlardan insanların kamusal alanı kullanabiliyor olması
- Kamusal alanın gün boyunca kullanılabilmesi
- Tek veya grup halinde kullanıma imkan tanınması
- Kamusal alanın iyi yönetiliyor olması şeklindedir.
-

Bir alanın karakterini oluşturan önemli etmenlerden biri de kullanım ve orada gerçekleştirilecek etkinlikler dizgesidir. Kullanımda çeşitlilik, işlevlerin yürüyebilir olarak birbirlerine yakınlığı, yoğunluk, yapısal biçimlerin yetecek sayıda girişlerle erişilebilmesi, bina türünde, yaşında, büyüklüğünde ve genel durumunda çeşitlenme, etkinliklerin düzeyini belirler (Oktay, 2011). Kent içerisinde her ölçekteki meydanlar kullanım ve aktivite açısından, kullanıcıları için sokak ve caddeler gibi daha çok bir geçiş alanı olmayıp, aynı zamanda toplanma, buluşma ve karşılaşma alanı olduklarından kentli için sosyal yaşam alanlarıdır. Dolayısıyla, meydan niteliğindeki alanların kentliye daha çok vakit geçireceği çeşitli etkinlikler sunması nedeniyle mekansal organizasyon açısından önem taşımaktadır (Çelikyay, 2017). Covid-19 pandemisi ile iptal edilen çoğu toplu organizasyon, sonrasında alınan fiziksel mesafe tedbirleri ile sınırlı sayıda kişi katılımı ile gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Viyana Rathausplatz’da her sene gerçekleştirilen müzik ve film festivali için ayrılan koltuk sayısı 2019 yılında 5200 iken, 2020 yılında pandemi dolayısıyla 500 olmuştur (URL-4).

Şekil 10: Covid-19 öncesi/ sonrası Viyana Film Festivali (2019-2020 yılı) (*Soldaki Görsel: URL-4, 2019, Sağdaki Görsel: URL-5, 2020*)

Salgınla beraber kentsel hizmetlerin farklı toplumsal grupları da içine alacak şekilde herkes için erişilebilir olmasına yönelik mekansal stratejiler düşünülmektedir. Mahalle veya komşuluk birimi gibi alışkanlıklara dayalı “20 dakikalık mahalleler” prensibiyle desteklenen Plan Melbourne”, “15 dakikalık şehir” mottosuyla gündeme gelen Paris planı, Shift Architecture Urbanism tarafından fiziksel mesafe dikkate alınarak oluşturulan hiper-yerel mikro pazar yeri projesi gibi projeler ön plana çıkmıştır (Çılgın vd., 2020).

Şekil 11: Hyperlocal Micro Markets, fiziksel mesafeli sokak gıda pazarı, Shift Architecture Urbanism, 2020 (URL-6).

Yaşanan salgının kentteki en yıkıcı sonuçlarından birinin ticaret bölgeleri üzerinde olduğu söylenebilir. Özellikle sınırların kapatılması, kentlerdeki ekonomik hareketliliklere sekte vurmuş, turizm ve ticaretle ilgili alanlar ciddi kayıplar yaşamıştır. Bu anlamda yerel yönetimlerce verilen destekler ve fonlarla mağduriyetler giderilmeye çalışılmaktadır. Dolayısıyla yaşanan bu salgın, yerel ekonomiyle kendi kendine yetiyor olmanın ekonomik sürdürülebilirlik açısından önemini bir kez daha kanıtlamıştır.

3.4. Covid-19 ve Kamusal Alanda Konfor ve İmaj

PPS'ye göre bir kamusal alanın başarılı olmasının anahtarı kendini en iyi biçimde sunması ve sağladığı rahatlık etkisiyle ilişkilidir. Konfor; güvenlik, temizlik ve kamusal alanda oturulacak yerlerin bütünüdür. İnsanlara kamusal alanda istedikleri yere oturma seçeneği sunmanın önemini de kapsamaktadır. Bu açıdan bir kamusal alanın konfor ve imaj hakkındaki kalitesini incelemek için bazı sorular yöneltilebilir. Bunlar:

- Kamusal alan iyi bir ilk izlenim yaratmakta mıdır?
- Erkeklerden daha fazla kadın bulunmakta mıdır?
- Oturabilmek için yeterli sayıda donatı var mı? Bu donatılar uygun şekilde mi yerleştirilmiştir? İnsanların güneş veya gölgede oturabilme seçenekleri bulunmakta mıdır?
- Kamusal alan temizlik açısından nasıldır? Bakımından kim sorumludur, ne zaman temizlenir?
- Kamusal alan güvenli midir, bir güvenlik bulunmakta mıdır? Eğer öyleyse, güvenlik nasıl çalışıyor, ne zaman görev yapmaktadır?
- İnsanlar bu alanda fotoğraf mı çekiyor mu? Kamusal alan insanlara çok sayıda fotoğraf çekebilme fırsatı yaratıyor mu?
- Araçlar, alanın yaya kullanımına hâkim mi yoksa alana kolayca ulaşmalarını engelliyor mu?

Kamusal açık alanların insan hayatındaki; özgürlük, güvende hissetme, rahatlık, konfor gibi ihtiyaçları karşılaması, kaliteli bir fiziksel çevrenin yaratılması ile ilişkilidir (Uzgören ve Erdönmez, 2017). Yaşanan Covid-19 salgını ile birlikte insanların kendilerini kalabalık bir ortamda tedirgin ve güvensiz hissetme duygularının arttığı söylenebilir. Sosyal etkileşim ve grup etkinliklerin azaldığı bu süreçte kamusal mekanların insan hayatı için olan önemi ön plana çıkmıştır. Kamusal mekanda aynı anda maksimum bulunabilecek insan sayısı, kaldırım genişlikleri ve kentsel donatıların uygunluğu gibi konular tartışılmaya başlanmıştır. Özellikle

fiziksel mesafenin korunabilmesi adına kentteki oturma elemanlarının boşluklu olarak oluşturulması önerilmiştir.

Şekil 12: Pandemi ile kamusal alanlar için sokak mobilyası tasarımı, “Reimagining Furniture for Public Spaces” yarışması 1.lik ödülü, 2020, (URL-7)

Salgın süresince kullanımı gözden geçirilen kent donatılarının daha sürdürülebilir, modern, çevre dostu olmalarının önünü açan farklı projeler ve yarışmalar oluşturulmuştur.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Kent kimliği, toplumsallık ve kamusal yaşamın bir aynası olan kamusal mekanlar kentin önemli bileşenlerinden biridir. Tarihsel süreçte kentlere bakıldığında yaşanan salgınların kent ve toplumsal yaşamı doğrudan etkilediği görülmektedir. Salgının odağında insan ve kent olduğu için kentle ve insanla ilgili olan pek çok alışkanlığın bu süreçten etkileneceği söylenebilir. Düşünülmesi gereken; çevremizi ve gündelik yaşamımızı yakından etkileyen bu salgının etkileriyle başa çıkmak ve olumlu bir şekilde bu sürecin en sağlıklı biçimde nasıl atlatılacağına yanıtlarının aranmasıdır. Daha sağlıklı, daha sürdürülebilir, yerel ekonomiyi destekleyen dönüşümler içine girmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Özellikle salgın ile beraber kamusal alanların insanın hem beden hem de zihinsel sağlığı açısından önemi fark edilmiştir. Yürünebilirlik ve yaya olarak açık alanlara erişilebilirlik konuları ön plana çıkmıştır. Sosyal bir yaşamı benimseyen insanın evinde yalnızlaştığı bu dönemde beraber geçirilen vakitlerin, biriktirilen anıların önemi ve aslında kentle işleyen bu yaşamın insanı pek çok yönden beslediği görülmektedir. Kent meydanları, yeşil alanlar veya sokak gibi kamusal açık alanların değeri her zaman etkin olmakla beraber kullanım şekillerinin değişim içine girdiği söylenebilir.

Kamusal mekânlar insanları birleştirici ve motive edici yönleri ile yoğun stres altında yaşayan kentli için bir nefes alma noktalarıdır. Salgının kalabalık ve sıkışık mekanlarda bulaş riskinin artması nedeni ile insanların kullanımı açısından önceye göre farklılıklar yaşanmıştır. Yaşanan bu süreçte kamusal mekanları ‘yeni normal’ düzenine entegre edebilmek adına literatürde pek çok öneri, klavuz ve rehberlikler tanımlanmıştır. Kamusal mekanların kalitesine ve dolayısıyla insanların yaşam kalitesine olumsuz etki bırakmamak adına mekanların bazı değişimler içine girmesi kaçınılmazdır. Çalışma kapsamında seçilen parametrelerinin bu değişimlerden etkilenme durumları göz önüne alınarak, literatürden okunan öneriler ve bunlardan bazı çıkarımlar yapılmıştır.

Salgın sonrası kamusal alanda erişim ve bağlantılar;

- Trafik akışı kimi yerlerde azaltılıp, yayalara öncelik verilmesi,
- “Paylaşımlı, yavaş, açık ve ferah sokak” gibi alternatif sokak tasarımları oluşması,
- Toplu taşıma kullanımlarına kişi sınırlamaları getirilmesi,
- Kaldırımların genişliklerinin fiziksel mesafe açısından yeniden düşünülmesi,
- Kamusal mekanlardaki bisiklet yolları bağlantılarının artırılması,

Salgın sonrası kamusal alanda konfor ve imaj:

- Kamusal mekandaki kent mobilyalarının fiziksel mesafe açısından uygunluklarının değerlendirilmesi,
- Kamusal mekandaki temizlik sistemlerinin yeniden düşünülmesi,

Salgın sonrası kamusal alanda kullanım ve aktiviteler;

- Kamusal mekanda açık pazar alanları gibi herkes için erişilebilir ve mesafeli alanlar oluşturulabilmesi,
- Kamusal mekanın çocuk, genç ve yaşlı gibi farklı yaş grubu kullanıcılarına özel kullanım saatleri getirilmesi,

Salgın sonrası kamusal alanda sosyalleşme;

- Kamusal mekanda grup aktivitelerinin azalması,
- Sınırlı sayıda kişinin kamusal mekanı kullanabilmesi,
- Toplu yapılan kültürel etkinliklerin salgın bağlamında uygun koşullar yaratılarak yapılması gibi konular gündeme gelmiştir.

Covid-19 salgınıyla birlikte kamusal mekanların kullanıcılarının fiziksel ve zihinsel sağlığına sunduğu katkılar mekanın etkin bir biçimde kullanılabilirlik durumunu etkilemektedir. Konut yakın alanlarındaki yürüme mesafesinde kamusal alanların varlığı, mahalle ölçeğinde sağlığın desteklenmesinin kent bütününe sağlayacağı katkıyı artırmaktadır. Sonuç olarak özellikle yaşayanların yoğun ve stresli çalışma hayatına sahip olduğu metropol kentlerin kamusal mekan kalitesi, kullanıcıların salgın sonrası dinlenebileceği, rahatlayabileceği ve fiziksel mesafe kuralına uyarak güvenli şekilde sosyalleşebileceği açık alanların varlıklarının önemini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

Barbarossa, L. (2020). The Post Pandemic City: Challenges and Opportunities for a Non-Motorized Urban Environment. An Overview of Italian Cases. *Sustainability*,(12),7172, 1-19.

Çelikyay, H.S. (2017). Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu, Editör: Çelikyay, H.S., Kent İmgelerinin Kamusal Alanı Tariflemesindeki Rolü, *Bartın Üniversitesi Yayınları* No:30, Fen Bilimleri Enstitüsü Yay. No:1, ss.21.

Çılgın K., Olgun, İ., ve Dinç S. (2020). Pandeminin Gör Deddiği: Kentin Hücresel Erişilebilirliğinde Mahalle Birimi Tasarımının Geleceği. *Mimarlık Dergisi*, 416.

Erdönmez, M. E., ve Akı, A. (2005). Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, 1(1), 67.

Erdönmez, E., ve Çelik, F. (2016). Kentsel mekanda kamusal alan ilişkileri. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*, (14), 145-163.

Erkan, P. (2020). M, Marmara Belediyeler Birliği (MBB) Şehir Politikaları Merkezi, “Kentleri Dönüştüren Salgınlar” <https://www.youtube.com/watch?v=N81SUWLqMBk> Erişim Tarihi: 10.03.2021

Gehl 2020. <https://gehlpeople.com/announcement/public-space-public-life-during-covid-19/> (Erişim Tarihi 10.03.2021)

Gökgür, P. (2018). Kamusal Alanın Değişimini ve Dönüşümünü Etkileyen Faktörler, Kamusal Alanların Mekânsal Organizasyonu. *Bartın Üniversitesi Yayınları* No: 30 Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınları No: 01.

Gutiérrez, A., Miravet, D., ve Domènech, A. (2020). COVID-19 and urban public transport services: emerging challenges and research agenda. *Cities & Health*, 1-4.

Güzer, C.A. (2020), Kamusal Alanın Sınırları. *Çözüm Üreten Kentler*, Sayı 002.

İnceoğlu, M., Aytuğ, A., (2009). Kentsel Mekânda Kalite Kavramı. *Megaron Dergisi*, 4,3,131-146.

Mazumdar, S. (2007). Kentsel yaşam kalitesi ve yer duygusu. *Mimarlık Dergisi*, 335, 32-36.

NACTO, (2020). Pandemi Müdahalesi ve Toparlanma Sırasında Sokaklar, ss 49.

Oktay, D. (1999). Kentsel Ortak Mekanların Niteliği ve Kent Yasantısındaki Rolü. *Yapı Dergisi*, 207, 54-61.

Oktay, D. (2011). Kent kimliğine bütüncül bir bakış. *İdealkent Dergisi*, 2(3), 8-19.

Özcu, A. E., ve Atanur, G. (2020). Kovid-19 Pandemisinin Kent Yaşamına Etkisi: Kamusal Alan Üzerine Değerlendirmeler. *Paradoks Ekonomi Sosyoloji ve Politika Dergisi*, 16(2), 237-250.

Özden, A.T. (2021). COVID-19 Sonrası Mekânın Değişimi Üzerine Spekülasyonlar. *Mimarlık Dergisi*, 407, 25-30.

Özuduru, H. (2020). Covid-19 ve Şehirler, *İdealkent Yayınları*, ss 22.

Teixeira, J. F., ve Lopes, M. (2020). The link between bike sharing and subway use during the COVID-19 pandemic: the case-study of New York's Citi Bike. *Transportation research interdisciplinary perspectives*, 6, 100166, 1-11.

TDK, 2021. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara.

Tekeli, İ. (2019). Marmara Urban Forum Raporu (MARUF), ss. 218.

Tekeli, İ. (2020). Salgınlar ve Kentler Sarmalında Dünyanın Geldiği Nokta: Covid-19.

Tutkun, M. (2018). Toplu Konut Yakın Çevresinin Mekan Kalitesi Açısından İncelenmesi; Toki Trabzon Uygulamaları Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Türkoğlu, H., 2020. Covid-19 Sonrası Kent ve Kent Planlama <http://www.skb.gov.tr/> 07.05.2020.

Saylan, S., ve Erdönmez Dinçer, E. (2017). Kamusal Alanların Kullanımında Mekan Kalitesi; Eminönü Mercan Mahallesi. *Kent Akademisi*, 10(29), 1-18.

Sipahi, P. (2020), Pandemi ve Kamusal Mekan, Yapı Dergisi, <https://yapidergisi.com/pandemi-ve-kamusal-mekan/> Erişim Tarihi: 10.02.2021.

URL-1, <https://www.pps.org/article/grplacefeat> Erişim Tarihi 20.03.2020.

URL-2, 2020, İstanbul, Türkiye, 2020, Murad SEZER, <https://www.reuters.com/article/instant-article/idUSL1N2IL0A8>

URL-3, 2020 <https://www.milliyet.com.tr/galeri/son-dakika-istiklal-caddesinde-yeni-donem-karekodlu-giris-cikis-basliyor-6370194/5>

URL-4, 2019, *Christian Stemper*, <https://www.wien.info/en/music-stage-shows/city-of-music/music-film-festival-353152>

URL-5, 2020, Christian Jobst, <https://www.stadtwien.at/freizeit/kino/sommerkino/filmfestival-wien-open-air-kino-rathausplatz.html>

URL-6, 2020, Mimdap, <http://mimdap.org/2020/04/karantina-gunlerinde-sosyal-mesafeli-temassiz-gida-pazari/> Erişim Tarihi 10.05.2021.

URL-7, 2020, <https://uni.xyz/competitions/re-connect/entries>, Erişim Tarihi 10.05.2021.

Uzgören, G., ve Erdönmez, M. E. (2017). Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi ve Kentsel Mekan Aktiviteleri İlişkisi Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Megaron Dergisi*, cilt 12, Sayı 1.

Varol, E. (2018). Kentsel Mekanlarda Kapalılık Etkisinin Sanal Modeller Aracılığıyla Araştırılması, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.

Zafer, S., ve Erdönmez, E. (2021). Kamusal Açık Alanlarda Mekan Kalitesi Araştırması: Beşiktaş İskele Meydanı ve Çevresi Örneği. *Kent Akademisi*, 14(1), 241-259.